

**MILLORA DE LA SUBTITULACIÓ DELS DIBUIXOS ANIMATS DE
LA TELEVISIÓ PER AFAVORIR L'APRENENTATGE DE LA
LECTURA ALS INFANTS AMB SORDESA**

Cristina Cambra
Núria Silvestre
Aurora Leal

Juny 2008

INDEX

	Pàg
1. Introducció	1
2. Objectius	6
3. Metodologia	7
3.1 Mostra	7
3.2 Instruments d'avaluació	10
3.3 Procediment	16
4. Resultats	17
4.1 Competència lingüística	17
4.1.1 Nivell de comprensió lectora	17
4.1.2 Nivell de velocitat lectora	18
4.2 Paper de la imatge i dels subtítols dissenyats per facilitar la comprensió del missatge televisiu dels dibuixos animats	19
4.2.1 Intencionalitat dels personatges	20
4.2.2 Conflicte de la història	22
4.2.3 Reacció interna dels personatges	23
4.2.4 Conseqüència final de la història	24
4.3 Estratègies utilitzades per les famílies per ajudar a entendre els dibuixos animats	24
5. Conclusions de l'estudi	29
6. Referències bibliogràfiques	32
7. Annex	34
7.1 Transcripció dels subtítols de la televisió dels dibuixos animats	35
7.2 Transcripció dels nous subtítols dissenyats pels dibuixos animats..	37

AGRAÏMENTS:

En primer lloc, volem agrair al CAC l'ajut que ens ha atorgat per dur a terme aquest estudi. També volem agrair la col·laboració dels logopedes del CREDA de Sant Adrià i del CREDA del Baix Llobregat, i especialment, als nens i nenes amb sordesa i les seves famílies que han participat en l'estudi.

1. INTRODUCCIÓ

Aquest estudi és la continuació de l'anterior projecte sobre "la subtitulació dels programes infantils a la televisió: una eina útil d'aprenentatge de la lectura per als infants amb sordesa" al qual se li atorgà una beca d'investigació en la *// Convocatòria per a la concessió d'ajuts a projectes de recerca sobre Comunicació Audiovisual (2005-06)*. Aquesta recerca, per tant, parteix dels resultats obtinguts en l'estudi anterior on es constatà, en termes generals, que la subtitulació dels dibuixos animats de la televisió, tal i com s'està realitzant actualment, no garanteix la total comprensió del missatge a l'alumnat amb sordesa que es troba en els inicis de l'aprenentatge de la lectoescriptura (6-8 anys).

És evident que quan hom mira la televisió hi ha informacions que es retenen i altres que s'ometen; però, cal tenir en compte que quan el que es mira és una història narrativa, com les que sovint es presenten en els dibuixos animats, és imprescindible retenir una determinada informació, algunes vegades explícita en el llenguatge oral i/o en la imatge i d'altres s'ha d'inferir per entendre el contingut de la narració. En aquest sentit, els resultats obtinguts en l'esmentat estudi mostren que l'alumnat sord avaluat no aconsegueix amb aquest requisit i arriba a una comprensió parcial dels dibuixos animats. El mateix pot succeir amb altres tipus de documents, les diferències específiques dels quals s'haurien d'analitzar.

Conseqüentment, amb aquests resultats s'ha realitzat una recerca amb la doble finalitat de, d'una banda, comprovar el tipus de subtitulació que facilitaria la comprensió dels dibuixos animats a l'alumnat sord dels primers cursos de primària; i, d'altra banda, oferir estratègies d'intervenció a la família que té un/a fill/a amb sordesa que li permeti utilitzar la subtitulació de la televisió com a eina addicional d'aprenentatge de la lectura.

Aquest és, per tant, un treball amb clares repercussions socials per trencar les barreres comunicatives dels infants amb sordesa, a partir de la millora de la subtitulació dels programes infantils de la televisió, i per conscienciar la família de la importància de compartir l'activitat de mirar conjuntament la televisió amb els seus fills i filles, a més a més de motivar-los, des de les primeres edats, a la lectura dels subtítols de la televisió.

La comprensió dels dibuixos animats de la televisió per part dels infants sords de Catalunya

L'estudi realitzat anteriorment (Cambra, Silvestre i Leal, 2006) ens ha permès constatar les dificultats dels infants amb sordesa per entendre els dibuixos animats de la televisió i, alhora, donar criteris per millorar la subtitulació que s'està realitzant actualment en aquest tipus de programes dirigits a una població caracteritzada pel seu escàs domini de la lectura.

Destaquem, a continuació, els resultats de la recerca anterior que constitueixen el fonament de la investigació actual. En efecte, aquests resultats tenen un gran valor perquè, tot i que la mostra utilitzada no és significativa quant a nombre de participants, són un reflex de la situació actual a Catalunya en relació a la comprensió del missatge televisiu subtitulat en català per part de l'alumnat amb sordesa que porta implant coclear i ens permet dissenyar un projecte de millora adaptat específicament a la nostra realitat social.

Un dels resultats més sorprenents de l'estudi és que les criatures amb sordesa no tenen l'hàbit de veure la televisió amb subtítols. Evidentment, la situació experimental a la qual van estar sotmesos, a part de ser nova per a ells, ha suposat una activitat complexa que exigeix al telespectador atendre a diverses informacions simultànies: la informació procedent del llenguatge oral, la informació procedent de la imatge i la informació procedent de la lectura dels subtítols. Si es té en compte que l'alumnat sord, especialment en aquesta etapa educativa, encara no té suficient domini de la lectura és evident que les

dificultats són majors quan s'ha de comprendre la història a partir de la lectura dels subtítols que quan s'obté la informació per via oral. Els nivells de comprensió lectora y velocitat lectora dels participants sords és inferior al que els correspondria tenir per la seva edat. A més a més, cal afegir l'excessiva velocitat de presentació dels subtítols, que supera àmpliament el nombre de paraules requerida a l'edat de 6-8 anys, i complica més la comprensió del missatge televisiu.

És per aquesta raó que les diferències entre la comprensió dels dibuixos animats quan els veuen sense subtítols i amb subtítols no han estat significatives. Fonamentalment, els subtítols els utilitzen per completar informació i oferir matisos respecte al que han vist però sense que això impliqui sempre una millor comprensió del contingut global de la història. De fet, la conducta més freqüentment observada dels infants sords va ser la d'intentar recordar amb la màxima exactitud possible el que diuen els personatges, en comptes de seleccionar la informació rellevant i fer-ne un resum, amb la qual cosa no mantenien l'estructura narrativa de la història.

En definitiva, l'estudi conclou que no es pot reduir la subtitulació dels dibuixos animats a un exercici de transcripció literal de les verbalitzacions orals, sinó que s'ha de combinar un temps per mirar les imatges i un temps per llegir els subtítols d'aquelles seqüències imprescindibles per entendre la història.

En aquest sentit, l'estudi que hem dut a terme ens ha confirmat, per exemple, que la intencionalitat dels personatges de la història és una de les seqüències que imprescindiblement s'ha de retenir perquè justifica el desencadenament de l'acció posterior i que, sovint, no es pot deduir amb la imatge. Per tant, es recomana subtitular sempre la intencionalitat dels personatges i, en el cas que la informació estigui explícita en la imatge, evitar, en la mesura del possible, que la subtitulació coincideixi temporalment amb la imatge corresponent per aprofitar ambdues vies d'informació i no dividir l'atenció del telespectador vers dos estímuls diferents i simultanis. En canvi, la reacció interna dels personatges, en la que es mostren els seus sentiments i emocions, i l'execució de l'acció són dues seqüències que sovint estan clarament explícites en la imatge i es poden deduir a partir de l'expressió facial i corporal. Tot i que hi ha autors que han dissenyat programes per aprendre a reconèixer emocions (Dyck & Denver, 2003) i, fins i tot, proposen l'aplicació d'un sistema d'animació dels subtítols (Rashid, Aitken & Fels, 2006), nosaltres considerem que sovint la pròpia imatge sol donar suficient informació al receptor i, en canvi, els subtítols poden ser redundants i interferir en la seva atenció. A més a més, d'aquesta manera, es deixaria descansar a l'infant de fer una activitat, com la lectura, que no domina tant com per entendre tot allò que llegeix i sense repercutir en la comprensió de la història.

2. OBJECTIUS

Dos son els principals objectius de l'estudi:

D'una banda, en relació a la millora de la subtitulació dels dibuixos animats, l'objectiu és, en primer lloc, verificar la hipòtesi de que no és necessari subtitular literalment tota la informació oral per arribar a comprendre el missatge i, en segon lloc, comprovar quina és la combinació entre subtítols i imatge més adequada que facilita la comprensió dels dibuixos animats.

D'altra banda, en relació a fomentar la lectura dels subtítols i, alhora, millorar la competència lectora, l'objectiu és analitzar les estratègies educatives emprades pels adults en l'entorn familiar quan miren la televisió amb el seu fill/a i oferir-los eines per complementar les activitats escolars de lectura.

Els objectius específics que se'n deriven són els següents:

1. Analitzar la comprensió d'un programa televisiu subtitulat de forma adaptada als criteris que es dedueixen dels resultats de l'estudi previ per part de l'alumnat sord de 7-10 anys, tenint en compte les diferències en la competència lingüística derivades de la sordesa.
2. Valorar el paper de la imatge i dels subtítols dissenyats per facilitar la comprensió del missatge televisiu dels dibuixos animats per part de l'alumnat sord.
3. Explorar les estratègies educatives que empra la família quan ha d'ajudar al seu fill/a amb sordesa a entendre els dibuixos animats.

3. METODOLOGIA

En aquest apartat es presenta la mostra d'infants que participen en l'estudi, les proves utilitzades i el procediment d'administració de les mateixes.

3.1 Mostra

Per acomplir amb els objectius del projecte s'ha seleccionat una mostra d'infants sords amb les següents característiques generals:

- Estar afectats per sordesa prelocutiva (sordesa adquirida abans de l'adquisició del llenguatge) en els graus de severa i profunda
- Edat compresa entre els 7-10 anys (de 2on a 4rt de Primària)
- Utilització del llenguatge oral com a mode de comunicació habitual
- Escolarització en règim d'integració en un centre escolar de modalitat oral
- No tenir cap dèficit associat

La mostra està formada per 16 infants (8 nens i 8 nenes) de edat compresa entre els 7 i 10 anys, integrats a escoles ordinàries de la zona del CREDA de Sant Adrià i del CREDA del Baix Llobregat. 6 fan 2on de Primària, 3 fan 3er i 7 estan fent 4rt. Tots els centres col·laboradors (11 en total) compten amb un/a logopeda itinerant que atén l'alumnat amb sordesa setmanalment al mateix centre dins l'horari escolar.

En el següent quadre es presenten les característiques detallades de la mostra:

Subj.	Edat	Sexe	Centre Escolar	Curs	Pròtesi	Guany protètic	Edat Auditiva(*)
1	100	F	7	2on	I.Coclear	35dB	64
2	96	M	1	2on	I.Coclear	31dB	92
3	87	M	2	2on	Audiòfon	44dB	76
4	114	F	6	2on	Audiòfon	32dB	40
5	96	M	3	2on	Audiòfon	43dB	72
6	100	M	7	2on	Audiòfon	27dB	64
7	127	F	9	3er	Audiòfon	52dB	91
8	112	M	10	3er	I.Coclear	20 dB	52
9	111	F	10	3er	I.Coclear	25 dB	71
10	133	F	1	4rt	Audiòfon	38dB	100
11	113	F	3	4rt	Audiòfon	30dB	84
12	109	M	4	4rt	Audiòfon	38dB	99
13	129	F	8	4rt	I.Coclear	-	96
14	112	M	11	4rt	I.Coclear	-	96
15	125	M	5	4rt	I.Coclear	-	91
16	141	F	6	4rt	I.Coclear	20dB	108

(*) Edat auditiva: temps que porten l'audiòfon o l'implant coclear.

Com s'observa en aquesta taula, 8 participants porten audiòfons i 8 implant coclear (cal esmentar que en alguns casos en una oïda porten implant coclear i en l'altre audiòfon). El guany protètic que aconseguixen és, majoritàriament, inferior als 40dB (sordesa lleu) excepte en tres casos i l'edat auditva és superior als 3 anys en tots ells.

Complementàriament, s'ha recollit informació de 13 famílies de la mostra sobre els hàbits televisius dels infants sords a la llar. Respecte a les hores que dediquen a veure la televisió, tres famílies manifesten que els seus fills/es veuen la televisió, aproximadament, unes 7 hores setmanals; cinc famílies que ho fan unes 10-12 hores setmanals; i un grup de cinc famílies destaquen que, sobretot, miren la televisió els matins dels caps de setmana. Els programes que més veuen són els dibuixos animats (*Bola de Dragón, Els Simpson, Winnie the Pooh, las Sirenas,...*), les sèries (*Escenas de matrimonio, Los Serrano, ...*) i els concursos (*Money, money, Identity, la Ruleta, Pasapalabra, ...*). Els concursos i les pel·lícules, sobretot si són estrangeres, són les que més els costa d'entendre; en canvi, algunes famílies consideren que potser els dibuixos animats els és més fàcil.

Com a suport per sentir millor la televisió, hi ha infants que simplement augmenten el volum i altres que no utilitzen cap tipus d'amplificació. El més curiós és que 6 famílies tenen emissores FM per amplificar el so de la televisió, però no les fan servir per diversos motius: perquè fa soroll, perquè no funciona, perquè es recolza més en els subtítols o perquè encara no l'han provat o sols l'utilitza a l'escola.

En relació a l'ús del servei de subtitulació és interessant destacar que hi ha 8 famílies, de les tretze entrevistades, que habitualment no veuen la televisió amb subtítols. El motiu més comentat és que el seu fill/a es cansa perquè no domina la lectura i no té temps de llegir. En canvi, les famílies que fan servir el

servei de subtitulació valoren positivament l'esforç que han de fer els seus fills per aconseguir una determinada velocitat lectora i llegir els subtítols. Tanmateix, la lectura dels subtítols els permet aprendre “paraules” i “frases” tot augmentant el seu vocabulari.

3.2 Instruments d'avaluació

En relació als instruments de mesura, en primer lloc s'ha controlat les variables que poden influir en la lectura i la comprensió dels subtítols de la televisió, tals com la comprensió lectora i la velocitat lectora de l'infant.

Per això s'utilitza una prova estandaritzada a Catalunya (*Prova Psicopedagògica d'Aprenentatges Instrumentals* -Canals, 1989-) que ja hem utilitzat en anteriors estudis amb subjectes sords i que consta de cinc nivells corresponents cadascun d'ells a un nivell escolar.

En el nostre estudi hem utilitzat la versió de la prova de comprensió lectora en català dels nivells 1 fins a 4 (primer, segon, tercer i quart de Primària), independentment de la llengua materna de cada participant de la mostra, ja que el material de televisió elaborat per a l'avaluació de la comprensió dels subtítols es presenta en català.

El nivell 1 (1er de Primària) consta de 6 exercicis presentats en lletra lligada: en tres d'ells es demana al subjecte que relacioni una frase o paraula amb el seu

dibuix, dos exercicis consisteixen a executar una ordre i en un exercici es demana completar unes frases de manera que tinguin sentit.

El nivell 2 (2on de Primària) consta de 5 exercicis presentats en lletra d'impremta: dos d'ells són d'ordenar frases i tres consisteixen a complir unes ordres donades.

El nivell 3 (3er de Primària) consta de 6 exercicis: en tres d'ells s'ha d'ordenar frases, en dos s'han d'executar ordres i hi ha un exercici de comprensió lectora d'un text curt.

Finalment, el nivell 4 (4rt de Primària) està format per 7 preguntes del mateix tipus que el nivell inferior: tres d'ordenació, tres d'execució d'ordres i un de comprensió lectora d'un text.

Segons les normes de correcció de la prova s'obté una puntuació directa (PD) i la seva corresponent puntuació tipificada (PT). Comença l'administració dels exercicis pel nivell corresponent al curs acadèmic que l'alumnat estigui cursant i si no la superen, s'aplica el nivell immediatament inferior fins que supera la prova. D'aquesta manera es defineix el nivell de comprensió lectora en que es troben els participants de l'estudi.

L'administració de la prova és individual i durant la seva execució no està permès respondre a cap pregunta que serveixi d'ajut. El temps emprat per respondre als exercicis no es comptabilitza.

El nivell de velocitat lectora s'avalua a partir del subtest de velocitat lectora de la mateixa prova comentada anteriorment (Canals, 1989). El subtest inclou també l'avaluació dels errors produïts durant la lectura. En aquest cas el temps de lectura sí que es té en compte i s'atura la prova després d'un minut de lectura, comptabilitzant el nombre total de paraules llegides, el nombre total de paraules ben llegides i el nombre d'errors comesos.

Cal esmentar que, en tots els nivells, el text de lectura es presenta en lletra d'impremta.

D'altra banda, d'acord amb els objectius plantejats a l'estudi, s'empreen dos tipus d'instruments:

1. Amb la finalitat de poder establir comparances i avaluar si hi ha una millora en la comprensió dels missatges televisius s'ha fet servir la mateixa historieta d'en *Shin-Chan* de l'anterior estudi (annex 1) canviant la subtitulació original de la televisió per una altra de nova.

El fragment televisiu representa com en Shin-Chan i dos amics seus van al bosc a atrapar insectes, però no poden agafar-ne cap perquè en Shin-Chan es pren la mel que serveix per atraure'ls.

El nou format de subtitulació prioritza les seqüències més rellevants de la història i les característiques de la imatge, i evita transcriure tota la informació oral, de manera que la informació escrita sigui realment un suport més per entendre millor el film (annex 2).

S'han preparat dues versions, una amb lletra d'impremta i una altra amb lletra lligada, per tal que l'alumnat pugui fer la lectura dels subtítols amb la mateixa tipologia de lletra amb la qual està habituat a fer la lectura. En el cas de la lletra d'impremta s'ha intentat reproduir la lletra més similar a la que apareix a la televisió.

Concretament, els criteris emprats per a l'adaptació dels subtítols són els següents:

- S'ha tingut en compte la **mitjana del nombre de paraules per minut** que ha de llegir l'alumnat de Primària, a l'hora de fer la subtitulació.
- **No s'ha alterat la complexitat lingüística.** Els subtítols s'han fet en base al llenguatge oral, respectant l'estructura morfosintàctica i reduint, en la mesura del possible, l'allargada de les frases.
- Els subtítols s'han fet coincidir amb la informació oral intentant mantenir-los més temps en la pantalla i sense solapar-se amb altres emissions orals. D'aquesta manera es dóna **més temps per a la lectura.**

- Des del punt de vista de la gramàtica de les narracions s'ha **reforçat**, mitjançant els subtítols, la **informació rellevant** que és necessària per seguir el fil de la història d'en *Shin-Chan* i que no es pot obtenir a partir, únicament, de les imatges: la intencionalitat dels personatges, el conflicte i la conseqüència final de la història. Segons els resultats del nostre estudi precedent (Cambrà, Silvestre i Leal, 2006), aquestes seqüències són sovint oblidades pels infants sords.
- Per **facilitar la lectura**, s'ha optat per **subtitular poca informació**, sols aquella que és estrictament necessària (seguint el criteri esmentat anteriorment) i que no està explícita a la imatge. D'aquesta manera es deixa temps per mirar la imatge perquè els subtítols estan més espaiats i es pot prestar atenció a la informació auditiva (entonació i llenguatge).
- S'ha **eliminat la subtitulació dels estats emocionals** dels personatges quan ja quedava prou explícita en la pròpia imatge. Per exemple, el sentiments d'enuig i el plor d'un dels personatges.

La consigna per demanar l'explicació oral del que han entès és la següent:

“Explica la pel·lícula per a que els nens que no l'han vist sàpiguen de que va”.

A continuació, se'ls fa dues preguntes de contingut per verificar la comprensió de l'objectiu dels protagonistes i el conflicte que origina l'acció:

“Què volen fer els protagonistes?”

“Què els passa? tenen algun problema?”

Adicionalment es pregunta quins mecanisme s’ha utilitzat per accedir al significat:

“Has vist alguna cosa, has sentit alguna cosa o has vist alguna cosa escrita que t’ha ajudat a saber això que dius?”

2. Per analitzar les estratègies educatives que empren les famílies per intentar que l’infant amb sordesa entengui millor els dibuixos animats, s’ha utilitzat una història de dibuixos animats subtitulat de *Les Tres Bessones* que explica les aventures de les tres protagonistes amb un explorador, des que entren en un volcà fins que arriben al centre de la terra.

L’adult visiona el film amb la criatura sorda i l’ha d’ajudar a entendre’l millor utilitzant els recursos que consideri:

Després de l’explicació oral de l’infant amb sordesa, l’investigadora diu:

“Molt bé, ara potser la teva mare/el teu pare et pot ajudar a explicar-ho millor”

3.3 Procediment

L'administració de totes les proves, tant de les estandaritzades per conèixer el nivell de comprensió lectora i de velocitat lectora, com de les proves específicament dissenyades en l'estudi, s'ha realitzat de manera individual en el mateix centre escolar dels participants de l'estudi i a la llar dels infants.

Donada la quantitat de proves per aplicar, s'ha intentat programar les sessions d'administració de les mateixes d'acord a un calendari distès per tal d'evitar, el cansament dels infants.

L'ordre d'administració i les consignes de les proves utilitzades es presenta a continuació:

Proves estandaritzades administrades a l'escola:

- a) Prova de comprensió lectora.
- b) Prova de velocitat lectora.

Prova no estandaritzada administrada a l'escola:

Comprensió dels dibuixos animats d'en *Shin-Chan* amb els nous subtítols dissenyats.

Proves no estandaritzades administrades a la llar:

Comprensió dels dibuixos animats de *Les Tres Bessones* amb l'ajut de l'adult.

4. RESULTATS

Els resultats es presenten agrupats en tres apartats. En primer lloc, es presenten els resultats obtinguts en cadascuna de les àrees lingüístiques explorades: la comprensió lectora i la velocitat lectora. En segon lloc s'explora la comprensió del fragment d'en Shin-Chan amb els nous subtítols dissenyats específicament per facilitar la transmissió del missatge. En el tercer apartat s'analitzen les estratègies que els adults utilitzen a la llar per ajudar a entendre un fragment de dibuixos animats als infants amb sordesa.

4.1 Competència lingüística

A continuació s'exposen els nivells obtinguts pels infants en cadascuna de les àrees de llenguatge explorades.

4.1.1 Nivell de comprensió lectora

Els resultats obtinguts per la mostra en el subtest de comprensió lectora són els següents:

Subjecte	Curs	Nivell
1	2on	2
2	2on	1
3	2on	1
4	2on	2
5	2on	2
6	2on	1
7	3er	2
8	3er	1
9	3er	1
10	4rt	1
11	4rt	3

12	4rt	2
13	4rt	3
14	4rt	3
15	4rt	2
16	4rt	4

Els resultats obtinguts indiquen que hi ha 4 subjectes que han assolit el nivell de comprensió lectora corresponent a la seva edat i la resta es troben en nivells inferiors: 7 es troben a un curs per sota i 5 subjectes tenen un nivell dos cursos per sota del que els correspondria.

4.1.2 Nivell de velocitat lectora

Segons el subtest de velocitat lectora de la prova de Canals, l'alumnat de segon de Primària hauria de llegir una mitjana de 62 paraules per minut, els de tercer curs una mitjana de 85 paraules i l'alumnat de quart curs s'espera que llegeixi una velocitat mitjana de 100 paraules per minut. Els resultats obtinguts pels subjectes de la mostra són els següents:

Subjecte	Curs	Total paraules llegides/min	Total paraules <u>ben</u> llegides/min	Nombre d'errors de lectura
1	2on	109	103	6
2	2on	38	32	6
3	2on	42	38	4
4	2on	41	39	2
5	2on	61	60	1
6	2on	51	48	3
7	3er	75	74	1
8	3er	37	34	3
9	3er	43	41	2
10	4rt	10	4	6

11	4rt	94	91	3
12	4rt	54	52	2
13	4rt	74	74	0
14	4rt	127	126	1
15	4rt	50	48	2
16	4rt	26	19	7

Com es pot comprovar, sols en dos casos la rapidesa lectora es correspon a la velocitat lectora esperada, tenint en compte el curs acadèmic que estan realitzant. Precisament aquests dos subjectes són els únics que haurien pogut llegir els subtítols de la versió original dels dibuixos animats d'en Shin-Chan de la televisió que s'emeten a una velocitat mitjana de 96 paraules per minut.

En canvi, el nou disseny dels subtítols dels dibuixos animats d'en Shin-Chan ha permès reduir la velocitat de subtitulació a 53 paraules per minut, un nombre de paraules inferior al que hauria de llegir l'alumnat de segon curs de primària. Malgrat la reducció del nombre de paraules en la subtitulació, a la vista dels resultats de la prova de velocitat lectora, es beneficien de poder fer una lectura completa 6 ó 7 subjectes de la mostra.

4.2 Paper de la imatge i dels subtítols dissenyats per facilitar la comprensió del missatge televisiu dels dibuixos animats

A continuació es presenten els resultats obtinguts per l'alumnat amb sordesa a partir de les seves explicacions orals posteriors a l'administració del vídeo dels dibuixos animats d'en *Shin-Chan* amb els subtítols adaptats, analitzant la presència o absència de les següents seqüències fonamentals per entendre

aquesta història: la intencionalitat dels personatges, el conflicte de la història, la resposta emocional que aquesta provoca en els personatges, i la conseqüència final.

Cal recordar que quan els infants amb sordesa miren els dibuixos animats, no poden fer lectura labial i sols poden recórrer a tres mecanismes per interpretar i obtenir el significat de la història: la discriminació auditiva, la lectura dels subtítols i la “lectura” de les imatges.

Tanmateix, cal esmentar que l'anàlisi no s'ha fet tenint en compte el curs acadèmic dels subjectes de la mostra ja que els resultats obtinguts, pel que fa a la seva competència lingüística, ens mostren que es tracte d'una mostra força heterogènia on s'ha demostrat que, en algun cas, l'alumnat de 2on curs té millor nivell de comprensió i velocitat lectora que l'alumnat de 4rt curs.

4.2.1 Intencionalitat dels personatges:

Intencionalitat: “Anar a caçar insectes”

La intencionalitat dels personatges de la història d'en *Shin-Chan* pot obtenir-se a partir de la discriminació auditiva, ja que els personatges ho anuncien oralment; a partir de la lectura del títol, que coincideix amb la intencionalitat, i a partir de la lectura dels subtítols, que s'han mantingut més temps en la pantalla per reforçar la seva importància i facilitar-ne la seva lectura; o bé a partir de les imatges, ja que els personatges porten un caça-papallones penjat a l'espatlla.

El resultat més destacable, que estableix una clara diferència respecte als resultats obtinguts en l'estudi precedent (Cambra, Silvestre i Leal, 2006), és el nombre de subjectes que esmenten la intencionalitat dels personatges de la història. Mentre en l'estudi de l'any 2006 dels 7 subjectes de la mostra sols un d'ells en feia esment, en el present treball ho fan 14 dels 16 participants, dels quals 9 la identifiquen correctament ("atrapar insectes", "caçar insectes") i 5 són incorrectes ("van a buscar mel", "a caminar, a passejar", "van al bosc", "van a pujar la muntanya", "van al bosc caminant a buscar mel").

Respecte al mecanisme utilitzat per interpretar la intencionalitat, 8 dels subjectes han identificat el canal d'accés al significat: 4 diuen que ho han llegit als subtítols; 2 que ho han sabut a partir de la imatge i amb la lectura dels subtítols i 2 sols s'han basat en les imatges. Com es pot veure, cap d'ells manifesta l'ús de la discriminació auditiva per conèixer la intencionalitat dels personatges.

4.2.2 Conflicte de la història:

Conflicte: Shin-Chan es menja la mel que és per atrapar escarabats”

El conflicte és una informació que sols es pot obtenir a partir de la discriminació auditiva o mitjançant la subtitulació perquè no està explícita en la imatge. Aquesta seqüència, que a priori pot semblar més difícil d'interpretar perquè es compte amb menys recursos per fer-ho, ha estat, en canvi, compresa per 15 participants, tot i que 7 d'ells ho han fet parcialment esmentat que en Shin-Chan s'ha menjat la mel però ometen que la mel és el producte especial per atraure els escarabats. Sols hi ha un infant amb sordesa que explica la història d'en *Shin-Chan* sense dir el conflicte. En canvi, a l'estudi de l'any 2006, 4 dels 7 subjectes, quan veuen la història amb subtítols, identifiquen que el producte que apareix en la imatge és mel i d'entre ells sols un estableix relació entre la mel i l'acció d'agafar escarabats.

Dels 9 infants que han respost a la pregunta del mecanisme utilitzat, 8 ho han fet a partir de la lectura dels subtítols i un d'ells també amb la veu. Sols un cas

s'ha servit de la veu (discriminació auditiva) i, segons la seva percepció, també de la imatge.

4.2.3 Reacció interna dels personatges:

Reacció interna: "s'enfada i plora"

La reacció interna és doble: d'una banda es mostra un sentiment d'enuig que està representat amb un augment de l'entonació i del volum de la veu; i, d'altra banda, es presenta l'emoció externa del plor que està clarament i, es podria dir que, exageradament explicitada en la imatge.

A diferència de l'estudi del 2006 on l'expressió de les emocions, quan hi ha subtítols a la pantalla, no adquireix cap rellevància per part dels infants fins al punt d'ometre's en 5 dels 7 subjectes de la mostra, en aquest estudi, 13 dels 16 participants han esmentat una o altra emoció. El resultat de deixar de subtitular mentre es representen ambdues emocions donant força d'aquesta manera a la imatge i a l'entonació, ha fet que 11 participants esmentin el plor del personatge

i 2 l'enuig.

4.2.4 Conseqüència final de la història:

Conseqüència: “atrapar altres insectes”

La conseqüència final continua sent la seqüència que més els costa interpretar. En aquest cas, la interpretació s'ha de fer a partir de la discriminació auditiva o bé a partir de la subtitulació. Els resultats mostren que 11 dels 16 participants l'ometen i sols 5 l'esmenten, dels quals 4 pertanyen al grup dels que han identificat correctament el conflicte.

4.3 Estratègies utilitzades per les famílies per ajudar a entendre els dibuixos animats

De les 16 famílies que inicialment formen part de la mostra, sols va ser possible concertar una visita amb 13 d'elles, i, a més a més, una de les famílies no va poder participar en aquesta prova ja que, al ser nouvinguda, no domina prou la llengua catalana. Cal esmentar que en 11 famílies l'adult que va participar a

l'estudi va ser la mare i en 2 famílies el pare.

La situació proposada a les famílies d'ajudar a entendre millor la història de les tres bessones al seu fill/a amb sordesa, ha posat de manifest, en termes generals, tres conductes diferents dels adults:

1. Fer preguntes sobre el contingut de la història seguint el fil argumental.
2. Explicar, des del principi, tota la història.
3. Intervenir fent alguna puntualització després de l'explicació de la història de l'infant.

En el primer grup es troben representats la majoria dels adults que han participat en l'estudi (7 famílies). És a dir, la tendència més habitual és la de fer preguntes al seu fill/a després de la seva explicació, de manera que no perdi la coherència de la història. En general, l'adult presenta la història com si es tractés d'una suma d'accions dels personatges sense tenir en compte la importància de destacar la intencionalitat dels protagonistes o el conflicte de la història. Sols en un cas, la mare del nen sord, en esmentar la intencionalitat dels personatges (*arribar al centre de la terra*) diu explícitament "això és important". També es interessant remarcar l'absència de referències als estats emocionals dels personatges per part dels adults, tot i que són importants per a la representació dels estats interns.

Generalment, el tipus de preguntes solen ser dicotòmiques, en les quals l'infant

sols ha de respondre afirmativament o negativament, o bé són preguntes del tipus: “què fan?”, “on van?” on se sol·licita una resposta curta que es pot respondre amb una o dues paraules.

D'entre les estratègies més específiques que empenen els adults per tal d'obtenir la resposta de l'infant en destaquem les següents:

- a) Introduir un “absurd” per tal que l'infant rectifiqui i doni la resposta correcta. Aquesta és també una tècnica per comprovar el grau d'atenció de l'interlocutor. Exemple del diàleg establert entre una mare i el seu fill sord:

Mare: “¿y que hicieron?”

Fill: “Abajo el volcán”

Mare: “¿y cómo? ¿**volando?**”

Fill: “No, con la cuerda”

- b) Introduir una “excusa” per a que el nen/a respongui la pregunta. Per exemple:

Pare: “Y del agua ¿donde van? **Que yo no lo he visto**, ¿que hacen cuando caen al agua?”

Fill: “Caminan”

Finalment, cal destacar que en un cas, davant la resposta incorrecta de l'infant, el pare repeteix la mateixa pregunta sense variar-ne ni la seva estructura ni el contingut. De fet, conductes d'aquest tipus en les quals l'adult no es modifica la consigna ni s'ofereix ajut davant les incomprensions o respostes incorrectes de la persona amb sordesa, ja han estat descrites en estudis anteriors realitzats a partir de l'anàlisi de la interacció comunicativa entre el professorat i l'alumnat

sord a l'aula (Valero & Silvestre, 1994; 1998). Exemple de la persistència de la mare en la formulació d'una pregunta:

Mare: "**antes de llegar, ¿qué vieron?**"

Fill: "plantas y agua"

Mare: "sí, pero **antes de llegar ¿qué vieron?**"

Fill: "plantas"

Mare: "**antes de llegar** que iban a gatas, **¿que vieron?**"

En el segon grup de conductes, representada per 3 famílies, l'adult es caracteritza per la presa de control de la situació tot explicant de nou la història. En un cas, sense intervenció de la filla ja que el seu pare ha considerat que no era necessari, veient que la seva comprensió de la història és correcta. En canvi, en les altres dues famílies, l'adult, de tant en tant, va intercalant alguna pregunta que sap que el nen/a coneix perquè ho ha esmentat en la seva explicació prèvia. Per exemple:

Mare: "...Se'ls trenca la corda. **Com tu molt bé has dit**, cauen per un forat **i van a parar a?**"

Fill: "a l'aigua"

Mare: "a l'aigua. Que se suposa que on és aquest lloc?"

Fill: "el centre de la terra"

En el tercer grup hi ha 4 famílies que fan intervencions puntuals per (a) completar alguna informació que s'han deixat de dir, (b) per fer una correcció explícita d'algun error, (c) per explicar el concepte d'algun terme que apareix a la història, (d) per relacionar la història amb alguna experiència personal o bé (e) per "censurar" l'explicació al considerar que és del tot incorrecte. Exemples

per a cadascuna d'aquestes cinc conductes es presenten a continuació:

(a) Mare: “y por el sitio que era tan pequeñito que se tenían que ir así agachados (fa el gest), claro porque al papá has visto que se le ha enganchado la mochila, porque era tan pequeña, tan pequeña, y era así como *punchaguda* tienen que ir muy agachados para poder llegar, para poder pasar por ahí”.

(b) Mare: “No era una cova. Bueno. Sí que era una cova, pero no han baixat a una altra cova, han baixat al centre de la terra”.

(c) Mare: “Tu saps que és el centre de la terra?”

(d) Mare: “I què fa? Fa eco, te'n recordes que vas estudiar, la veu que rebota a la muntanya?”

(e) Mare: “jo he dit que sabia mooolt. No se ha enterado”.

5. CONCLUSIONS DE L'ESTUDI

Respecte a la comprensió dels dibuixos animats, la nova subtitulació dissenyada per facilitar la lectura dels subtítols i deixar temps per a la “lectura” de les imatges s’ha comprovat que ajuda a millorar la comprensió de totes les seqüències de la història. Tal i com s’ha demostrat, la intencionalitat dels personatges que motiva l’acció i el conflicte de la història ha estat interpretada correctament per una àmplia majoria dels subjectes de la mostra.

Precisament, la subtitulació és el canal que, segons han manifestat els propis participants de l’estudi, han prioritzat, independentment del seu nivell de comprensió i velocitat lectora. En canvi, l’ús de la discriminació auditiva, malgrat els guanys aconseguits gràcies a les pròtesis auditives, ha quedat en segon pla. Pel que fa a la “lectura” de les imatges, ha estat fonamental eliminar la subtitulació en algunes seqüències de la història on l’expressió dels estats emocionals dels personatges és prou evident i explícita per a que els participants prestin tota la seva atenció en la imatge i incorporar així els sentiments i emocions dels personatges en les seves explicacions orals.

Per tant, la primera conclusió d’aquest estudi és que els dibuixos animats de la televisió no s’haurien de subtitular literalment transcrivint tota la informació oral, sinó que s’ha demostrat que la subtitulació que facilita la comprensió del missatge és aquella que selecciona la que és estrictament necessària en relació, sobretot, a la intencionalitat i al conflicte de la història. Cal tenir en compte que els principals receptors és una població infantil amb sordesa que,

d'una banda, no domina prou la lectura i es cansa de llegir i, d'altra banda, tot i que se sent especialment atreta per les imatges, sovint no té prou temps per fixar-se en elles si simultàniament apareixen els subtítols en la pantalla. És fonamental, per tant, eliminar la subtitulació quan els personatges expressen les seves emocions de manera explícita mitjançant la seva expressió facial o corporal.

Respecte a les estratègies de la família per ajudar a entendre la història dels dibuixos animats als infants amb sordesa, la conducta més observada és la d'assegurar-se la comprensió de tota la història fent preguntes, moltes de les quals no promouen el desenvolupament del llenguatge ja que es resolen amb respostes curtes, en comptes de complementar l'explicació oral realitzada pel seu fill/a. Malgrat això, s'han donat també algunes estratègies força interessants, tant de motivació per incitar al nen/a a continuar l'explicació oral com de descontextualització i d'ampliació de vocabulari a partir de l'explicació de termes nous.

Un fet destacable és que cap cas les famílies s'ha referit a la subtitulació o a les imatges com a recurs addicional de comprensió. No és sorprenent, en conseqüència, que ni el dibuix ni l'escriptura hagin estat utilitzats com a recurs addicional, a part de la llengua oral, per explicar els dibuixos animats als seus fills.

La segona conclusió, per tant, és que per a que les famílies ajudin als infants

sords a comprendre millor els dibuixos animats de la televisió cal prendre consciència de que és necessari adoptar una conducta d'escolta activa per tal d'aprendre a completar les seves explicacions a partir de les seves incomprensions i atraient la seva atenció vers els subtítols i la imatge, en comptes de reproduir tota la història sencera.

Finalment, proposem una acció educativa concreta, que se'n deriva dels resultats obtinguts en aquest estudi, destinada a l'aprofitament de la subtitulació com a eina de millora del nivell lectura de l'alumnat sord i de sensibilització de les seves famílies pel que fa al seu ús com a suport de comprensió dels dibuixos animats.

Aquesta acció educativa, que es desenvoluparia en el proper projecte de treball, és l'edició d'una sèrie de DVDs de dibuixos animats, que poden estar inspirats en contes ja publicats, seguint els criteris de subtitulació esmentats en aquest estudi; és a dir, seleccionant la subtitulació necessària i potenciant l'aprofitament de la informació que transmeten les imatges. Els DVDs anirien acompanyats d'una guia d'orientacions i activitats destinada, d'una banda, als mestres de l'aula on l'infant sord està escolaritzat i, d'altra banda, a les famílies per oferir estratègies d'ajut per a la comprensió dels dibuixos animats de la televisió.

6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES:

Cambra,C; Silvestre,N. i Leal,A. (2006). *La subtitulació dels programes infantils a la televisió: una eina útil d'aprenentatge de la lectura per als infants amb sordesa*. Treball de recerca realitzat amb l'ajut del Consell Audiovisual de Catalunya (CAC) i publicat a la seva pàgina web: www.cac.cat

Canals,R. (1989). *Proves Psicopedagògiques d'Aprenentatges Instrumentals*.
Barcelona: Onda.

Dyck,M.J. & Denver,E. (2003). Can emotion recognition ability of deaf children be enhanced? A pilot study. *Journal of Deaf Studies and deaf Education*.
8(3), 348-356.

Rashid,R.; Aitken,J. & Fels,D,I. (2006). Expressing emotions using animated text captions. *Lecture Notes Computer*, 4061, 24-31.

Valero,J. i Silvestre,N. (1994). La integració de l'alumnat sord. Estratègies comunicatives a l'aula. *Perspectiva Escolar*, 189 (36-42).

Valero,J. i Silvestre,N. (1998). “Escuela integradora”. En Silvestre, Cambra, Laborda, Mies, Ramspott, Rosich, Serrano y Valero. *Sordera. Comunicación y aprendizaje*. Masson, Barcelona. (91-107).

7. ANNEX

7. 1 Transcripció dels subtítols de la televisió d'en SHIN-CHAN

- Compte que no prengueu mal
 - no atraparan cap insecte, però es distrauran
 - Conec un lloc on hi haurà molts insectes
 - però ningú més ha de saber-ho. Hem de mantenir-ho en secret
 - fem el jurament secret
 - (Alhora) Jurament secret, si no es fa sincerament te'n duràs un escarment!
 - que bé, no hi ha ningú!
 - Què és?
 - Un producte per atraure els escarabats
 - deixa-me'l veure
 - Té
 - Ohoh!
 - busquem un arbre per escampar-hi el producte
 - Oh!, què bo! Mm! Oh! Però si això és mel!
-
- Aquest!
 - De debò?. D'acord. Shin-chan!
 - Què!
 - Porta el producte especial
 - Xiiii!
 - Eh?, però que n'has fet ?
 - era mel
 - però on l'has ficat?
 - Aquí
 - Eh? Te l'has menjat?
 - M'has dit que era un producte especial per atrapar escarabats però era mel
 - és clar que era mel, la mel atrau els escarabats,
 - als escarabats els agrada la mel igual que a mi,
-
- I ara què? no podem atrapar escarabats!
 - ja no podem fer-hi res
 - és culpa teva
 - em sembla que els escarabats no surten durant el dia
 - Eh? De debò?
 - surten a la nit o al matí
 - i què fem ara?
 - Empaitem altres insectes
-
- que hi portes en aquesta cantimplora?
 - Una mica de te
 - dona-me'n. quan menjo coses dolces em ve una set...
 - Que no has portat res per beure?
 - Me n'he descuidat
 - deixa'm una mica per a mi, ei, ei?

- Ostres que bo que era
- Te l'has begut tot
- Perdona. que no teniu gana?
- t'acabes de menjar un pot de mel sencer
- però la mel m'ha despertat la gana. Oh, quina gana, quina gana.
- No empaitarem cap insecte....

118 p/min

Temps de l'episodi: 2'19"
Total Paraules: 313 (aprox. 96 paraules/minut)

7.2 Dibuixos animats d'en SHIN-CHAN amb els nous subtítols dissenyats

- Aneu amb compte!
- no atraparan cap insecte, però es distrauran
- **(Van a caçar insectes)**
- Conec un bosc on hi haurà molts insectes
- però és un secret
- (Jurament secret)
- Què és?
- Un producte per atraure els escarabats
- A veure?
- Què bo! Però si és mel!
- Shin-chan!
- Què!
- Porta el producte especial
- Eh?, però que has fet ?
- On l'has ficat?
- Te l'has menjat?
- És que era mel
- és clar que era mel per atraure els escarabats,
- I ara què? no podem atrapar escarabats!
- em sembla que els escarabats no surten durant el dia
- Què fem ara?
- Empaitem altres insectes

Informació afegida

Informació rellevant per entendre el que passa

Temps de l'episodi: 2'19"

Total Paraules: 125 (aprox. 53 paraules/min)